

La transformació de la plana empordanesa en els períodes medieval i modern. El cas de Castelló d'Empúries

Per JOSEP COLLS COMAS

La plana litoral de l'Alt Empordà ha estat, des dels seus orígens, un territori en constant transformació paisatgística. Tanmateix, l'estudi de la seva morfologia antiga i dels canvis que ha viscut històricament –sobretot en el decurs dels segles medievals i moderns– constitueix, a hores d'ara, una de les signatures pendents de la historiografia empordanesa. La trajectòria viscuda per l'estany de Castelló pot aportar algunes pistes sobre l'evolució del paisatge de la zona de Castelló d'Empúries i, en general, de la plana de l'Empordà. De dimensions importants a inicis del segle XVII, aquest espai va començar a dessecar-se de forma natural arran del desviament del curs de la Muga que passà a desembocar-hi. Durant els segles XVIII i XIX, el procés s'accelerà de forma artificial a causa de l'interès de determinats grups socials en l'expansió de l'espai agrari i en l'eliminació d'estanys i aiguamolls.

A partir dels anys 60 del segle passat, la implantació d'un model de desenvolupament econòmic basat en el turisme i la construcció va fer que la franja litoral de la plana altempordanesa patís un seguit de transformacions paisatgístiques i ambientals que alteraren totalment la seva morfologia. Tanmateix, la magnitud d'aquest fet no ens pot fer perdre de vista que, des d'un punt de vista històric, és tan sols el darrer dels molts episodis de canvi que ha viscut la zona en el decurs dels segles. I és que, des dels seus orígens i fruit de l'acció combinada de factors naturals i humans, la plana de l'Empordà ha estat sempre un territori en constant transformació.

Entre els agents de canvi d'origen natural que hi han contribuït, hi trobem la tramuntana i, sobretot, les inundacions, que en el passat es donaven gairebé cada tardor, amb la consegüent acumulació de grans quantitats d'aigua i sediments en els trams finals de la Muga i el Fluvià. Aquest fenomen, típic de les planes al·luvials mediterrànies i motivat per un règim de precipitacions molt irregular, afavoria l'avenç de la línia de la costa, l'alteració dels cursos fluvials i la creació o desaparició d'estanys i

llacunes litorals. A l'acció de la natura cal afegir-hi els efectes de l'activitat transformadora de l'home sobre el medi que, a mesura que han avançat els segles, s'ha fet cada cop més intensa i eficaç. En aquest sentit, podem afirmar que la història del paisatge de la plana empordanesa constitueix un exemple molt clar de la tenacitat amb què, secularment, l'home ha intentat transformar el medi en què viu per tal d'adaptar-lo a les seves necessitats. És per això, doncs, que el seu estudi evolutiu en èpoques històriques ha d'anar necessàriament lligat a l'estudi dels grups humans que hi han viscut i l'han explotat.

EL PAISATGE ANTIC DE LA PLANA EMPORDANESA I ELS SEUS CANVIS EN ELS SEGLES MEDIEVALS I MODERNS: UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ

En els últims anys, des de certs àmbits historiogràfics –especialment des de l'anomenada Història ambiental– s'ha destacat la importància que té l'estudi dels paisatges antics i les seves transformacions al llarg del temps a l'hora de reconstruir la història d'un territori i dels seus habitants. Aquest plantejament, que en principi és vàlid per a qualsevol regió, en el cas de la plana de l'Empordà pren una importància cabdal en la mesura que des de la prehistòria fins a l'actualitat les característiques i l'evolució del territori i el paisatge han condicionat d'una manera molt important la vida dels seus habitants en aspectes fonamentals com el poblament o l'economia. En conseqüència, creiem que l'estudi dels canvis que s'han donat històricament en la morfologia de la plana empordanesa és clau per conèixer i entendre millor el passat d'aquest territori i, per extensió, el de la resta de zones del litoral català i mediterrani amb característiques similars.

Tanmateix, la importància d'aquest àmbit de recerca per a la història de la comarca contrasta amb la poca atenció que fins al moment ha rebut –llevat d'uniques excepcions– per part dels historiadors. Així, mentre per al període contemporani treballs com els d'Yvette Barbaza, Dolors Armengol, Anna Ribas i David Saurí⁽¹⁾ aporten dades abundants i ben documentades –per bé que no completes– sobre el paisatge empordanès i les seves transformacions més recents, per als segles medievals i moderns el balanç de coneixements i treballs en relació amb aquestes qüestions és francament decebedor. Exceptuant l'obra de Jordi Bolós i Víctor Hurtado,⁽²⁾ les meritòries contribucions d'Albert Compte per al terme de Castelló

1. BARBAZA, Y.: *El paisatge humà de la Costa Brava*, Edicions 62, Barcelona, 1988; ARMENGOL, D.: "La agricultura en el Alto Ampurdán a mediados del siglo XIX", *AIEE*, 14 (1979-80); RIBAS, A. i SAURÍ, D. (eds.): *Canvis socio-ambientals a l'Alt Empordà (1950-2000). Natura i història en l'evolució recent del paisatge altempordanès*, Universitat de Girona, Girona, 2000.

2. BOLÓS, J. I HURTADO, V.: *Atlas dels Comtats d'Empúries i Peralada (780-991)*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 1999.

d'Empúries⁽³⁾ i, en certs aspectes, el treball de Josep Matas a propòsit dels estanys,⁽⁴⁾ no disposem de cap estudi que hagi abordat de forma documentada i sistemàtica l'estudi del paisatge de la plana empordanesa amb anterioritat al segle XVIII. En conseqüència, el coneixement que en tenim és escàs, es basa més en suposicions que no pas en fets provats i està viciat per un seguit d'afirmacions i tòpics que sovint es repeteixen sense aportar cap prova documental de la seva veracitat. Per tant, ens trobem davant d'un aspecte de la història comarcal que en bona part està encara per investigar i a l'entorn del qual resten encara molts interrogants oberts.

D'entre totes les recerques que caldria portar a terme en relació amb el paisatge de la plana empordanesa i la seva evolució durant l'edat mitjana i l'època moderna, n'hi ha tres que, des del nostre punt de vista, són prioritàries: en primer lloc, l'estudi de la morfologia de la plana en el decurs d'aquell període, fent especial atenció a la presència d'estanys i zones d'aiguamoll i a com aquest fet condicionava les formes del poblament i les activitats econòmiques de la població. En segon lloc, l'estudi dels processos de transformació del paisatge esdevinguts en el decurs del període medieval i modern —especialment la dessecació de les zones humides i estanys— tot intentant afinar-ne la cronologia i les causes que els motivaren, tant les d'origen natural com les d'origen antròpic. Per últim, hi hauria l'estudi de les conseqüències que haurien tingut aquestes transformacions sobre l'economia de la zona, molt importants si tenim en compte que els canvis paisatgístics comportaven també canvis en els usos del territori i en l'aprofitament dels recursos. En aquest sentit, també fóra interessant analitzar els conflictes socials que es generaren arran d'aquests canvis, al darrere dels quals s'hi oculten sovint diferents maneres d'entendre i percebre el paisatge i el seu valor.

A continuació, presentem uns primers resultats de la recerca que, des de fa un parell d'anys, estem duent a terme en l'àmbit de l'estudi del paisatge empordanès i de les seves transformacions en època moderna i, més concretament, sobre el procés de dessecació dels estanys i aiguamolls que es trobaven a l'entorn de Castelló d'Empúries.

LA DESSECACIÓ DELS ESTANYS EMPORDANESOS: EL CAS DE L'ESTANY DE CASTELLÓ

Un dels elements que històricament han caracteritzat el paisatge de la plana de l'Alt Empordà ha sigut la presència de nombrosos estanys i llacunes litorals, alguns dels quals de dimensions considerables. El seu origen es situa

3. D'entre tots els treballs d'Albert Compte en destaquem tres: "El Alto Ampurdán", *Pirineos. Revista del Instituto de Estudios Pirenaicos*, 66-67 (1964), pàg. 5-283; "Desviació del riu Muga i acceleració del procés d'eixugament de l'estany de Castelló en les centúries XVII i XVIII", *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 50 (2000), pàg. 95-118; "L'entorn rural de Castelló d'Empúries en la baixa edat mitjana a través de l'administració de la Canònica de Girona", *AIEE.*, 35 (2002), pàg. 55-117.

4. MATAS, Josep: *Els estanys eixuts*, Quaderns de la Revista de Girona, 7, Diputació de Girona, Girona, 1986.

en el període quaternari, moment de formació d'aquesta plana al·luvial a conseqüència de la colmatació d'una badia marítima preexistent. D'ençà dels segles medievals, però, molts d'aquests espais lacustres han desaparegut o s'han vist reduïts de forma important a causa de diversos factors naturals i de l'acció de l'home, àvid de pastures i noves terres de conreu. Tant és així que, actualment, en la majoria de casos, només en coneixem la localització geogràfica a partir de testimonis diversos com ara la cartografia antiga, la toponímia, la distribució del poblament antic, la composició dels sòls o la presència en certs llocs de determinades espècies vegetals.

D'entre tots els estanys litorals empordanesos el més important va ser el de Castelló, tant per les dimensions que va arribar a tenir com pel grau d'aprofitament econòmic de què fou objecte. Aquest *stagnum Castellionis* apareix esmentat per primera vegada en un document de l'any 953,⁽⁵⁾ segons el qual ocupava una àmplia superfície a l'est i el nord-est de la vila de Castelló d'Empúries –amb un perímetre que discorria molt a prop dels veïnats de Sant Joan Sescloses, Montmajor, l'Estanyol, Vilaüt, les Torroelles– i comunicava amb el mar a través d'un grau. Aparentment, durant la resta del període medieval, la superfície coberta per les seves aigües no va experimentar variacions destacables, a excepció feta de les que es poguessin produir de forma temporal en períodes de pluja o sequera importants. Sembla confirmar-ho el fet que, a inicis de l'època moderna encara se li atribuïen unes dimensions importants; segons una *Relación del Condado de Empúries* de la segona meitat del segle XVI, l'estany castelloní mesurava una llegua de longitud per un quart de llegua d'amplada,⁽⁶⁾ mides molt similars a les aportades pel geògraf Pere Gil⁽⁷⁾ l'any 1600 i pel notari Bernat Josep Llobet⁽⁸⁾ gairebé un segle més tard.

Tanmateix, en el transcurs de l'època moderna aquest espai va patir un intens i gradual procés de dessecació que culminà amb la seva desaparició definitiva pels volts de 1850. L'origen d'aquest eixugament l'hem de situar a la segona meitat del segle XVI, moment en què un canvi en el curs del riu Muga –que a partir d'aquell moment passà a desembocar-hi– desencadenà la seva progressiva colmatació per acumulació de sediments. És per això que cap a finals del Cinc-cents comencem a trobar referències documentals de l'existència dels anomenats *aiguallaixos* de l'estany.⁽⁹⁾ Són precisament els contractes emfitèutics d'aquests *aiguallaixos* els que ens han permès seguir la progressiva reducció de la superfície de l'estany de Castelló, amb el benentès, però, que, entre el moment d'aparició d'aquestes “noves terres” i la seva cessió a través d'un contracte, podien passar mesos o, fins i tot, anys.

5. Vegeu COMPTE, Albert: “Desviació del riu Muga i acceleració del procés d'eixugament de l'estany de Castelló en les centúries XVII i XVIII”, *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 50, pàg. 95-118.

6. A.H.M.C.E. (Arxiu Històric Municipal de Castelló d'Empúries), Fons comtat d'Empúries, doc. 8824, c. 1570. La llegua antiga equivalia a uns 6.700 metres.

7. IGLÉSIES FORT, Josep: “Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya”, *Quaderns de Geografia* 1, Barcelona, 1949.

8. B.C. (Biblioteca de Catalunya), manuscrit 514, 1667.

9. Els *aiguallaixos* eren les terres emergides com a conseqüència de la reculada de les aigües. A mesura que anaven apareixent eren cedides a institucions i/o particulars a través de contractes d'emfiteusi.

La primera referència de què disposem sobre l'existència d'*aigualleixos* de l'estany data del 1598; es tracta de l'establiment d'una peça de 5,5 hectàrees per part del comte d'Empúries al pagès castellaní Bartomeu Grimall.⁽¹⁰⁾ Aquest establiment inicial fou seguit set anys més tard per un altre en virtut del qual la comtessa Joana d'Empúries establia a la universitat de Castelló d'Empúries 110 hectàrees més d'*aigualleixos* situats a la zona del *Vernar*.⁽¹¹⁾ En ambdós casos les terres es situaven a la riba occidental de l'estany, molt a prop del punt on desembocava la Muga i, per

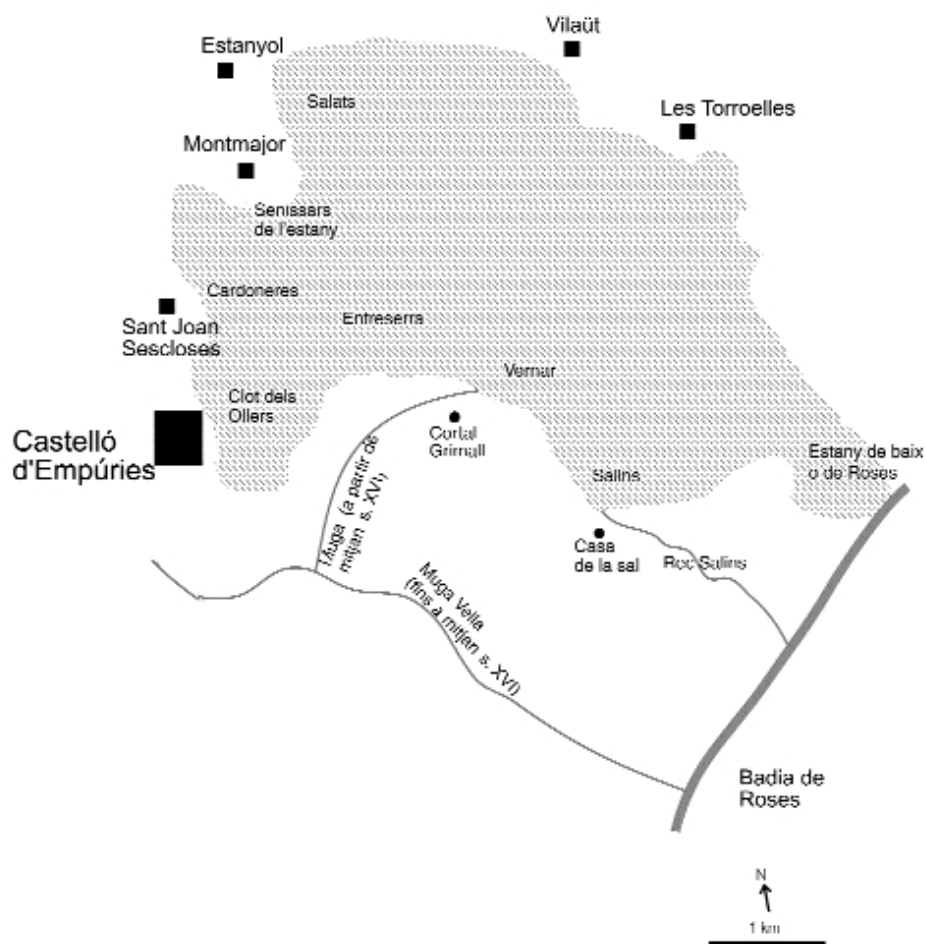

Figura 1. Localització dels aigualleixos de l'estany de Castelló durant els segles XVII i XVIII.

10. A.C.G. (Arxiu Capítular de Girona), Pabordia de Castelló, 6C21 (1761).

11. Íbidem.

tant, a la zona on la colmatació era més intensa. Amb posterioritat i fins a inicis del segle XVIII, els establiments d'*aigualleixos* que hem pogut localitzar afecten superfícies reduïdes i situades també a la riba occidental de l'estany. A l'entorn de 1630 s'establiren algunes peces d'*aigualleixos* a les *Cardoneres*, una zona propera al veïnat de Sant Joan Sescloses, mentre que en el període 1678-85 es reproduí la mateixa situació en aquesta mateixa zona però també en d'altres de properes com el *Clot dels Ollers* o bé els *Senissars de l'estany*, aquesta última pròxima al veïnat de Montmajor.

A partir del segle XVIII es produí una acceleració del procés de dessecació de l'estany que es va traduir, per una banda, en un augment important del nombre d'establiments de peces d'*aigualleixos* així com de la superfície mitjana de cadascuna d'aquestes. Per altra banda, suposà l'aparició d'*aigualleixos* arreu del perímetre de l'estany. És a dir, les aigües de l'estany ja no només retrocedien per la banda nord-occidental sinó també per l'oriental (termes de Palau-saverdera i Roses) i meridional (zona dels Salins i l'Estany de baix o de Roses). Tan evident i ràpida devia ser la reducció de la superfície lacustre en aquells moments que, fins i tot durant la segona meitat del segle XVIII, s'arribaren a establir terres que encara estaven inundades per les aigües de l'estany. Però tot i la magnitud del retrocés experimentat per la superfície de l'estany castelloní en el decurs del Setcents, a finals d'aquella centúria el procés encara no havia culminat del tot.⁽¹²⁾ No fou fins a mitjan segle XIX que, coincidint amb la fi del règim senyorial i la implantació de l'estat liberal –la qual cosa motivà canvis i reestructuracions dels patrimonis nobiliaris– el duc de Medinaceli establí les últimes porcions d'*aigualleixos* i les últimes superfícies inundades que restaven del que havia estat l'antic estany de Castelló.

Taula 1. Els establiments emfitèutics de les terres de l'estany de Castelló

Període	Comte d'Empúries	Cambrer de Sant Pere de Rodes	Total
1598-1605	2 (115,5)*		2 (115,5)
1630-1631	7 (8,0)		7 (8,0)
1678-1685	7 (22,0)	1 (33,0)	8 (55,0)
1702-1785	34 (523,0)	16 (95,5)	50 (618,5)
1815-1848	4 (119,5)		4 (119,5)
Total	54 (788)	17 (128,5)	71 (916,5)

(*) Entre parèntesi la superfície expressada en hectàrees.

Font: Elaboració pròpia.

12. El 1790 Francisco de Zamora encara en destacava les dimensions notables per bé que ja posava de manifest que en el passat havia ocupat una superfície més gran. Vegeu ZAMORA, Francisco de (1973): *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, edició crítica de R. Buixareu, Curial, Barcelona, pàg. 332-59.

CAUSES DE L'EIXUGAMENT DE L'ESTANY DE CASTELLÓ

Les característiques físiques de la plana empordanesa han propiciat que històricament els cursos fluvials que la solquen hagin modificat de forma natural el seu curs en diverses ocasions. En moments de fortes precipitacions, els rius arrossegaven grans quantitats de sediments que es dipositaven aleatòriament al llarg del seu tram final, arribant a obstruir el pas normal de les aigües i provocant-ne el desviament total o parcial. El cas del riu Muga n'és un exemple d'allò més evident. Durant els segles medievals, el curs d'aquest riu seguia una trajectòria molt similar a l'actual; vorejava la vila de Castelló d'Empúries per l'oest i el sud i desembocava directament al mar per l'anomenada platja dels Graells. Tanmateix, sembla que a partir de 1560, coincidint amb una gran avinguda provocada per un episodi de fortes pluges, el seu curs va canviar, passant a desembocar a la riba occidental de l'estany.⁽¹³⁾ Per testimonis posteriors sabem que aquest nou curs s'acabà consolidant –en part gràcies al pendent favorable del terreny– de manera que al llarg dels segles XVII i XVIII les aigües de la Muga i tots els sediments que arrossegaven anaren a parar a l'estany de Castelló, afavorint així el seu procés de dessecació natural.

En el decurs del segle XVII, la desembocadura del riu Muga a l'estany no va situar-se sempre en el mateix punt, sinó que anà canviant a causa de les alteracions que experimentava el tram final del riu cada vegada que es produïen inundacions importants. Aquesta gran inestabilitat produïa efectes negatius per a les terres i els conreus propers però també per al propi estany. Segons diversos informes pericials realitzats entre 1668-71 el fet que les aigües de la Muga entressin a l'estany per diversos punts alhora –i per tant amb poca força– afavoria el creixement d'una densa vegetació a les seves vores que dificultava l'exercici de la pesca ja que “enviéndose el pescado perseguido, en lugar de dar en las armelladas, se retira en los canyaverales y espadanyas o algas de donde es imposible sacarlo ni poderle coger en abundancia”.⁽¹⁴⁾ Amb l'objectiu de resoldre aquesta situació l'any 1672 es va emprendre la canalització del tram final de la Muga, cosa que va permetre donar-li una major estabilitat. Tanmateix, com hem vist, en el segle XVIII el procés de colmatació no s'aturà sinó que s'incrementà encara més. Tant és així que el 1727 un grup d'experts encarregats de determinar els motius pels quals l'estany estava perdent superfície, determinaren que “lo motiu y causa més principal que perjudica al estany és lo mateix riu de la Muga que, naturalment, ab los crexents, brossa y llot que ab ells aporta lo va enterrant, de manera que ab lo temps lo perdrà tot com ho ensenya la experiència, ques se concidera perdut ja la mitat”;⁽¹⁵⁾ tanmateix, la solució aportada no consistí a desviar altra vegada la Muga per tal que desembocqués directament al mar

13. A.H.G. (Arxiu Històric de Girona), Notaria de Castelló d'Empúries, Ca 970 (24-IV-1560).

14. A.H.M.C.E., Fons comtat d'Empúries, doc. 11138 (2-XI-1668).

15. A.H.M.C.E., Fons comtat d'Empúries, doc. 11191 (6-VII-1727).

sinó, simplement, en eixamplar i desbrossar el seu tram final per tal que “arribant dit riu en dit estany libero, sens encontrar la menor resistència, pugua passar per dit estany y desayguarse al mar, no tenint ço ocasió de dexar ab tanta facilitat la brossa y llot aporta ab tanta abundància”.⁽¹⁶⁾ Els fets posteriors demostren que aquest intent promogut pel comte d’Empúries no només fou insuficient per aturar el procés sinó que, potser, fins i tot l’accelerà.

Si bé la dessecació de l’estany de Castelló va estar motivada originalment per factors naturals, no podem oblidar que determinats grups socials –tant locals com forans– que esperaven beneficiar-se de la seva desaparició també varen contribuir al procés de forma artificial, sobretot a partir dels segles XVIII i XIX. Ho feren mitjançant iniciatives individuals basades en la posada en pràctica de tècniques diverses –la més comuna consistia a fer plantades d’arbres a les ribes de l’estany– que tenien com a objectiu final fer retrocedir les aigües de l’estany i fer emergir noves terres. Els motius que portaren a interessar-se a uns i altres en la dessecació de l’estany eren diversos però en destaquen sobretot dos; per una banda, hi havia la voluntat de millorar la salut dels habitants de la zona eliminant els estanys i aiguamolls, considerats insalubres i focus de malalties infeccioses. Per altra banda, hi havia la voluntat d’ampliar l’espai agrari amb noves terres, cosa ben necessària i que podia aportar enormes beneficis econòmics si tenim en compte que el segle XVIII fou un període de fort creixement demogràfic, d’augment generalitzat dels preus agraris i de la terra i d’una ruralització important de l’economia local.⁽¹⁷⁾

LES CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DE LA DESSECACIÓ DE L’ESTANY DE CASTELLÓ

Com passava en el cas d’altres estanys empordanesos, el de Castelló oferia una àmplia gamma de recursos que, des de temps remots, foren aprofitats per les poblacions que vivien en el seu entorn. Aquesta “economia d’estany” tradicional es basava en activitats com la caça (sobretot d’aus) i la recol·lecció de joncs, canyes i vímet (utilitzats en la construcció i en la cistelleria); però també, i sobretot, en la pesca i en la producció de sal. La pesca a l’estany de Castelló ja la trobem documentada des del segle X. Es tracta d’una activitat que, fins ben entrada l’època moderna, va reportar als comtes d’Empúries grans beneficis pecuniaris en la mesura que eren ells els qui n’arrendaven el dret i els qui en cobraven el delme. Tanmateix, a partir del moment en què la Muga començà a desembocar a l’estany i en què el procés de dessecació començà a fer-se evident sembla que, tant els beneficis com el volum d’aquesta activitat, començaren a reduir-se. Així ho assegurava, per

16. A.H.M.C.E., Fons comtat d’Empúries, doc. 11191 (6-VII-1727).

17. Vegeu COLLS, Josep: *D’artesans a pagesos. L’evolució del treball en una vila de la Catalunya moderna (Castelló d’Empúries, segles XV-XVII)*, tesina inèdita, Universitat de Girona, 2002.

exemple, a finals del segle XVIII el bisbe de Girona, Josep de Taverner, quan escrivia que “desde que el río Muga pasa por este estanque o laguna se ha reducido mucho y con mucha mayor rapidez que antes; de modo que ya han desaparecido los cisnes y la pesca está reducida”.⁽¹⁸⁾ Al mateix temps, és probable que l’endolciment i l’estancament de les aigües de l’estany acabessin afectant també a la qualitat del peix que s’hi criava; això és el que suggereix un informe de 1688 que es refereix al peix que s’hi pescava afirmant: “como antes era bueno, gustoso y saludable y de mucha estimación y agora ja se haze poco caso de él por hazerse floxo y de mal gusto”.⁽¹⁹⁾

Per la seva banda, l’activitat salinera –de la qual n’han sobreviscut tan sols alguns topònims com *la Casa de la Sal* o el *Rec dels Salins*– va constituir també una activitat important lligada a l’estany i, igualment com la pesca, una font important de rendes per als comtes d’Empúries. Ubicades en un sector proper a la riba sud-oest, l’activitat de les salines de Castelló està documentada des dels segles XIII i XIV fins a finals del segle XVI. A partir d’aquell moment, però, tant la reculada de les aigües com el seu endolciment –a causa de l’entrada de l’aigua i els sediments procedents de la Muga– de ben segur varen arruïnar-la definitivament.

En contraposició a la crisi que varen viure les activitats tradicionals vinculades a l’aprofitament dels recursos lacustres, la progressiva reducció de la superfície de l’estany va afavorir una major humanització del territori i una expansió important de l’activitat agrària. L’ampliació de l’espai agrari –consistent en la conversió dels *aigualleixos* que anaven deixant les aigües en terres de conreu o en pastures (closes)– fou un procés gradual i costós. Tanmateix, a partir dels segles XVIII i XIX adquirí dimensions notables i acabà transformant profundament el paisatge circumdant de la vila de Castelló d’Empúries.

L’aprofitament agrari de les antigues terres de l’estany només era possible, però, després d’un treball intens de condicionament i millora. En aquest sentit, cal no oblidar, que, en el seu estat original, els *aigualleixos* eren simples erms coberts de vegetació i sovint amb sòls inundables o problemes de drenatge. Així, doncs, la seva reconversió en terres aptes des del punt de vista agrari requeria inversions importants en treball i/o diners per part dels seus propietaris o parcers. En el cas de les terres més baixes o salabroses el més habitual era convertir-les en closes per a la pastura del bestiar. En aquests casos, les feines a fer consistien en el desbrossament del terreny i la construcció de canals de desguàs i/o motes tot al voltant de la peça. En canvi, quan el que es volia era transformar els *aigualleixos* en camps de cultiu, calia portar a terme una *arrencada* o *arrebassada* total i millorar el drenatge del sòl, tasques molt més costoses en temps i treball.

En el cas de les antigues terres de l’estany de Castelló, l’expansió de la superfície dedicada a conreus es portà a terme mitjançant un gran esforç en

18. B.P.P. (Biblioteca del Palau de Peralada), manuscrit 17768, c. 1785.

19. A.H.M.C.E., Fons comtat d’Empúries, doc. 11138 (2-XI-1668).

treball i es va veure facilitada per la irrupció d'un nou cultiu: el blat de moro. La major part dels propietaris útils d'*aigualleixos* de l'estany –molts d'ells forasters i dedicats a activitats no agràries⁽²⁰⁾– varen posar-los en cultiu a través del sistema de la parceria; les parcel·les eren dividides en petits lots que al seu torn s'arrendaven a parcers –generalment jornalers o petits propietaris de Castelló d'Empúries– que eren els autèntics encarregats de posar-les en conreu amb els seus mitjans que consistien, gairebé en exclusiva, en el seu propi treball. En aquestes noves terres de cultiu els productes més freqüents varen ser les mongetes, el mill, les cebes i, sobretot, a partir de la seva introducció a partir de mitjan segle XVIII, el blat de moro. Això s'explica pel fet que eren cultius que, habitualment, no pagaven delme i també (i sobretot) perquè eren plantes que s'adaptaven molt bé a les condicions hedafològiques d'aquests nous terrenys guanyats a l'estany. Tant és així que, al llarg del segle XVIII, el seu conreu s'acabarà implantant amb èxit fins i tot en aquelles terres que, després d'eixutes, inicialment només s'havien pogut destinar a closa.

En definitiva, el cas de l'estany de Castelló és un exemple de com en el decurs de l'època moderna el paisatge proper a la vila de Castelló d'Empúries –així com el d'altres poblacions de la zona– va experimentar una notable transformació. D'un territori àmpliament dominat per estanys i zones d'aiguamoll durant els segles medievals, es passà de forma gradual a un paisatge més humanitzat i dominat per l'activitat agrària.

20. Cal destacar que gairebé un 70% dels d'*aigualleixos* de l'estany de Castelló establerts entre els segles XVI i XIX acabaren en mans d'hisendats, comerciants, juristes, notaris i militars.